

Bulletin of Science and Education

Nº 3(33) 2025

Видавнича група «Наукові перспективи»
Християнська академія педагогічних наук України

«Вісник науки та освіти»

*(Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія»,
Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)*

Випуск № 3(33) 2025

Київ – 2025

Publishing Group «Scientific Perspectives»

Christian Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

"Bulletin of Science and Education"

*(Series" Philology ", Series" Pedagogy ", Series" Sociology ",
Series" Culture and Art ", Series" History and Archeology")*

Issue № 3(33) 2025

Kiev – 2025

**«Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка»,
Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та
археологія»)»: журнал. 2025. № 3(33) 2025. С. 2230**

*Рекомендовано до видавництва Всеукраїнською Асамблеєю докторів наук з державного управління
(Рішення від 31.03.2025, № 10/3-25)*

**Згідно наказу Міністерства освіти і науки України 10.10.2022
№ 894 журналу присвоєні категорії "Б" із історії та археології
(спеціальність - 032 Історія та археологія) та педагогіки
(спеціальність - 011 Освітні, педагогічні науки)**

**Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 23.12.2022
№ 1166 журналу присвоєна категорія Б з філології (спеціальність -
035 філологія)**

Журнал видається за підтримки Інституту філософії та соціології Національної академії наук Азербайджану, Всеукраїнської асоціації педагогів і психологів з духовно-морального виховання та Всеукраїнської асамблеї докторів наук з державного управління

Журнал публікує наукові розвідки з теоретичних та прикладних аспектів філології, соціології, науки про освіту, історії, археології, а також, культурології та мистецтвознавства з метою їх впровадження у сучасний науково-освітній простір.

Цільова аудиторія: вчені, лінгвісти, літературознавці, перекладачі, мистецтвознавці, культурознавці, педагоги, соціологи, історики, археологи, а також, інші фахівці з різних сфер життєдіяльності суспільства, де знаходить застосування тематика наукового журналу

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), Research Bible, міжнародної пошукової системи Google Scholar

Головний редактор: Гурко Олена Василівна - доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, (Дніпро, Україна)

Редакційна колегія:

- ✚ Александрова (Верба) Оксана Олександрівна – доктор мистецтвознавства, доцент, професор кафедри теорії музики Харківського національного університету імені І. П. Котляревського, (Харків, Україна)
- ✚ Афонін Едуард Андрійович - доктор соціологічних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, (Київ, Україна)
- ✚ Булатов Валерій Анатолійович - старший викладач кафедри дизайну Українського гуманітарного інституту, член спілки дизайнерів України
- ✚ Вакулик Ірина Іванівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри журналістики та мовної комунікації Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)
- ✚ Волошенко Марина Олександрівна – доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології та соціальної роботи, Національний університет "Одеська політехніка" (Одеса, Україна)
- ✚ Вуколова Катерина Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германської філології та перекладу Білоцерківського національного аграрного університету (Біла Церква, Україна), доцент Дніпровського відділення центру наукових досліджень та викладання іноземних мов Національної академії наук України, Дніпро, Україна (Дніпро, Україна)
- ✚ Головна Алла Василівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✚ Гончарук Віталій Володимирович – к.пед.н., старший викладач кафедри хімії та екології «Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини», (м. Умань, Україна)
- ✚ Ісайкіна Олена Дмитрівна - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії та документознавства Національного авіаційного університету, член Спілки краєзнавців України (Київ, Україна)

- Зілінський В.Т.** 1804
*ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УСНИХ СВІДЧЕНЬ АРХІВУ
YAHAD-IN UNUM (ПАРИЖ, ФРАНЦІЯ) ЯК ДЖЕРЕЛА ДО
ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ТАБОРІВ ПРИМУСОВОЇ ПРАЦІ НА
ТЕРИТОРІЇ ДИСТРИКТУ ГАЛИЧИНА*
- Ісрафілова Є.Р.** 1818
*ВПЛИВ ЯВИЩА ТЕРОРИЗМУ ТА ПОДІЙ 11 ВЕРЕСНЯ 2001 Р. НА
СУЧАСНУ КУЛЬТУРУ США*
- Каштанова Т.В.** 1827
*СПРАВА ПРОФЕСОРА І.І. БЄЛЯНКИНА: ЮРИДИЧНИЙ АСПЕКТ І
СУПЕРЕЧЛИВИЙ СУДОВИЙ ВЕРДИКТ*
- Кіцак В.М.** 1845
*ДЕЯКІ АСПЕКТИ У ПІДВИЩЕННІ КВАЛІФІКАЦІЇ ОСВІТЯН В
ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ (1971-1972 РР.)*
- Кліш А.Б.** 1858
*УДОСКОНАЛЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ В ТЕРНОПІЛ
ОБЛАСТІ (1973-1974 РР.)*
- Колб Н.М.** 1871
*ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДУШПАСТИРСЬКОГО СЛУЖІННЯ
Й ДОЛАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ЩОДО ХРИСТІАНСЬКИХ
ЦІННОСТЕЙ В ПУБЛІЧНОМУ ДИСКУРСІ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОГО
ДУХОВЕНСТВА В ГАЛИЧИНІ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ*
- Корнійчук М.А.** 1889
*РОЗВИТОК ФРАНЦУЗЬКИХ ЗБРОЙНИХ СИЛ В КОНТЕКСТІ
СТОЛІТЬНОЇ ВІЙНИ (1415-1424 р.)*
- Кушпетюк О.І.** 1906
*РЕЛІГІЙНІ КНИГИ В ЕКСПОЗИЦІЯХ ВОЛИНСЬКИХ МУЗЕЇВ
XIX ст.: ТРАДИЦІЇ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ*
- Левчук К.І.** 1920
*ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ПРАВОВОГО УНОРМУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ (90-і роки XX ст.)*
- Лехнюк Р.О.** 1936
*ДИСКУСІЇ ЩОДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ОБОВ'ЯЗКОВОГО ЦЕЛІБАТУ
В ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКІЙ ЦЕРКВІ В 1918-1925 РОКАХ*
- Лихач Ю.Л.** 1948
*РОЗВИТОК ОСВІТИ В СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ ПЕРІОДУ НАЦИСТСЬКОЇ
ОКУПАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ ТЕРНОПІЛЬЩИНІ)*

УДК 94(477.83/.86)"1941/1944"

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-3\(33\)-1948-1957](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-3(33)-1948-1957)

Лихач Юрій Леонідович аспірант кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, тел.: (0352) 53-59-01, <https://orcid.org/0009-0004-6591-7298>

РОЗВИТОК ОСВІТИ В СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ ПЕРІОДУ НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ ТЕРНОПІЛЬЩИНІ)

Анотація. У статті досліджується розвиток освіти на території Східної Галичини, зокрема Тернопільщини, у період нацистської окупації (1941–1944 рр.). Аналізується політика окупаційної влади щодо українського шкільництва, її основні напрями та наслідки для суспільства. З'ясовано, що нацистська адміністрація реалізовувала дискримінаційну політику, спрямовану на обмеження доступу українського населення до освіти. Було ліквідовано гімназії та інші середні й вищі навчальні заклади, а мережа початкових шкіл зазнала значного скорочення.

Досліджено організаційні труднощі в освітній сфері, зокрема нестачу кваліфікованих педагогів, навчальних матеріалів і приміщень для занять. Значну увагу приділено вивченню ролі Українського Центрального Комітету та громадських ініціатив у збереженні освітнього процесу. Попри заборони та репресії з боку окупаційної влади, українські освітяни та інтелігенція здійснювали активні спроби підтримки навчання дітей та молоді, у тому числі шляхом організації нелегальних освітніх осередків.

Окремо розглянуто вплив ідеологічної складової шкільної політики. Підручники та навчальні програми зазнали змін, спрямованих на утвердження нацистських поглядів, пропаганди антисемітизму та антирадянських ідей, що мало негативний вплив на формування світогляду молодого покоління.

У статті доведено, що наслідки нацистської освітньої політики мали довготривалий характер і суттєво вплинули на подальший розвиток освітньої сфери в регіоні. Після завершення Другої світової війни система освіти потребувала відновлення, оскільки було втрачено значну частину педагогічного потенціалу та зруйновано навчальні заклади. Дослідження історичного досвіду цього періоду є важливим для розуміння ролі освіти в умовах військової окупації та її значення для збереження національної ідентичності.

Ключові слова: освіта, Східна Галичина, Тернопільщина, нацистська окупація, шкільництво, Український Центральний Комітет, ідеологічна політика.

Lykhach Iurii Leonidovych postgraduate student of the Department of History of Ukraine, Archaeology, and Special Branches of Historical Sciences, Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk, Ternopil, tel.: (0352) 53-59-01, <https://orcid.org/0009-0004-6591-7298>

THE DEVELOPMENT OF EDUCATION IN EASTERN GALICIA DURING THE NAZI OCCUPATION: A CASE STUDY OF THE TERNOPIL REGION

Abstract. This article examines the development of education in Eastern Galicia, particularly in the Ternopil region, during the Nazi occupation (1941–1944). It analyzes the policies of the occupation authorities regarding Ukrainian schooling, their main directions, and their consequences for society. The study finds that the Nazi administration implemented a discriminatory policy aimed at restricting the Ukrainian population's access to education. Gymnasiums and other secondary and higher educational institutions were shut down, while the network of primary schools was significantly reduced.

The article also explores the organizational challenges in the education sector, including a shortage of qualified teachers, educational materials, and suitable premises for classes. Special attention is given to the role of the Ukrainian Central Committee and public initiatives in preserving the educational process. Despite the prohibitions and repressions imposed by the occupation authorities, Ukrainian educators and intellectuals made active efforts to support children's and youth's education, including through the establishment of underground educational centers.

The study further examines the ideological component of school policy. Textbooks and curricula were modified to promote Nazi ideology, propagate anti-Semitism, and reinforce anti-Soviet narratives, which had a detrimental impact on the worldview of the younger generation.

The article argues that the effects of Nazi educational policies were long-lasting and had a profound influence on the further development of the educational sphere in the region. After the end of World War II, the education system required significant restoration due to the loss of a substantial portion of its pedagogical workforce and the destruction of numerous educational institutions. Understanding the historical experience of this period is crucial for recognizing the role of education during military occupation and its significance in preserving national identity.

Keywords: education, Eastern Galicia, Ternopil region, Nazi occupation, schooling, Ukrainian Central Committee, ideological policy.

Постановка проблеми. Освіта є одним із ключових чинників розвитку суспільства, що відіграє визначальну роль у формуванні національної свідомості, соціальної структури та економічного потенціалу держави. Проте в умовах воєнних конфліктів та окупаційних режимів освітня система зазнає значних змін, що нерідко супроводжуються репресіями, руйнуванням навчальних закладів та цілеспрямованою політикою асиміляції. Одним із найскладніших періодів в історії освітнього розвитку Східної Галичини став час нацистської окупації 1941–1944 рр.

Захоплення території Галичини нацистською Німеччиною стало переломним моментом у житті місцевого населення. Адміністративне включення регіону до складу дистрикту «Галичина» Генеральної губернії визначило загальний напрям політики окупаційної влади, що охоплювала всі сфери суспільного життя, зокрема освіту. Нацистська ідеологія передбачала сувору регламентацію навчального процесу, обмеження доступу до освіти представникам підкорених народів і використання шкільної системи для поширення пропаганди.

Особливою була ситуація на території Тернопільщини, де до війни функціонувала розгалужена мережа навчальних закладів різного рівня. Нацистська окупаційна влада здійснювала цілеспрямовану політику щодо ліквідації середньої та вищої освіти для українського і польського населення, закриваючи навчальні установи та зводячи освітню систему до мінімального рівня. Водночас певні ініціативи українського підпілля та громадських організацій сприяли збереженню традиційної освіти навіть в умовах жорсткої окупаційної політики.

Вивчення змін в освітній сфері під час нацистської окупації є важливим для розуміння наслідків тоталітарних режимів для розвитку національної культури та ідентичності. Аналізуючи політику окупаційної адміністрації та реакцію місцевого населення, можна простежити загальні тенденції в ставленні нацистів до освітньої системи на підкорених територіях та зробити висновки щодо довготривалих наслідків цього періоду.

Метою цієї статті є дослідження змін у системі освіти на території Тернопільщини в роки нацистської окупації, аналіз основних напрямів політики окупаційної влади та виявлення впливу цих процесів на подальший розвиток освіти в регіоні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових праць свідчить про значний прогрес у вивченні цього питання, що проявляється у введенні в науковий обіг нових архівних матеріалів, застосуванні міждис-

циплінарних підходів та переосмисленні усталених історіографічних концепцій. Це ми можемо простежити в працях Н. Антонюк [1], М. Москалюка та В. Старки [2], М. Офіцинського [3], Ф. Полянського [4], Г. Стефанюк [5-9]. Попри значний поступ у дослідженні цієї тематики, залишається низка дискусійних питань та малодосліджених аспектів.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до розпорядження Г. Франка, до складу дистрикту «Галичина» було включено Дрогобицьку, Львівську, Станіславську та Тернопільську області колишньої Української РСР (за винятком північних районів). Загальна площа дистрикту становила 48081 км², а чисельність населення сягала 4 789 тис. осіб. Вищою посадовою особою адміністративної одиниці був губернатор, постійною резиденцією якого визначено Львів.

На території Тернопільщини, як і всієї Галичини, яка після окупації була включена до складу дистрикту «Галичина» Генерального губернаторства, організація освітньої сфери суттєво відрізнялася від освітньої політики, що реалізовувалася в райхскомісаріаті «Україна». На відміну від інших окупованих українських земель, у Галичині існувала централізована система управління освітою на регіональному рівні.

Усі повноваження щодо організації та функціонування навчальних закладів у дистрикті були сконцентровані в руках відділу науки і навчання, створеного в серпні 1941 року. Цей орган здійснював контроль за всіма освітніми установами, визначав напрями їхньої діяльності та виконував функції вищої інстанції з питань організації та координації освітнього процесу. Крім того, при окружних і повітових старостах формувалися спеціалізовані шкільні установи, які функціонували під керівництвом шкільних радників і відповідали за впровадження освітньої політики на місцевому рівні.

Для реалізації освітньої політики в Галичині німецька окупаційна адміністрація залучила до співпраці Відділ шкільних справ та Відділ у справах молоді Українського Центрального Комітету (УЦК), а на місцевому рівні — українські окружні (УОК) та повітові комітети (УПК).

Керівником УОК на Тернопільщині був Іван Жуковський, педагог із Підволочиського повіту. Організаційний відділ очолював Панас, учитель середньої школи №1 м. Тернополя, земельний відділ — Іван Озоркевич, шкільний — Петро Ракочий, відділ матеріальної допомоги — Степан Лепецький, відділ забезпечення жінок і дітей — Брикович, а культурно-освітній відділ — Журим [4, с. 202].

Улітку 1942 року в дистрикті «Галичина» за сприяння Українського Центрального Комітету було організовано шість двомісячних матуральних курсів, у яких навчалася 1817 вчителів-помічників, зокрема 437 у

Тернополі. Однак ці заходи лише частково компенсували дефіцит педагогічних кадрів, який залишався гострою проблемою, особливо в гірських районах. Станом на 1942 рік у народних школах дистрикту бракувало 2,5 тисячі вчителів [1, с. 42].

З метою подолання кадрового дефіциту у 1942–1943 навчальному році шкільна адміністрація ухвалила рішення про відкриття ще трьох учительських семінарій, зокрема в Бучачі, де було зараховано 236 учнів [1, с. 59; 3, с. 78]. Проте, попри ці заходи, забезпечення навчальних закладів кваліфікованими педагогами залишалося недостатнім, що негативно позначалося на функціонуванні освітньої системи в регіоні [9, с. 101].

Окрім організаційної структури УЦК, до освітнього процесу були залучені й інші українські інституції, зокрема Українське учительське об'єднання праці (УУОП), Українські освітні товариства (УОТ), Комісія допомоги українському студентству, а також низка громадських організацій. Ці структури взаємодіяли між собою, координуючи зусилля задля підтримки освіти та забезпечення її функціонування в умовах окупаційного режиму.

Навчальний рік в українських навчальних закладах дистрикту «Галичина» розпочався 1 жовтня 1941 р. Відповідно до розпорядження німецької окупаційної адміністрації, обов'язковому шкільному навчанню підлягали всі діти української та польської національності, народжені у 1928–1934 роках. Водночас було суворо заборонено приймати єврейських дітей до українських і польських навчальних закладів [3, с. 23].

Попри формальне дозволене німецькою окупаційною адміністрацією обов'язкове навчання дітей віком від 7 до 14 років, значна частина школярів залишилася поза освітнім процесом. Зокрема, десятки тисяч дітей шкільного віку не мали можливості відвідувати навчальні заклади. Основними причинами цього були нестача придатних для навчання приміщень, відсутність належних умов через холод та матеріальні труднощі батьків, що змушувало дітей працювати у домашньому та сільському господарстві замість здобуття освіти. Додатковими факторами, які унеможливлювали навчання, стали поширення інфекційних захворювань та складні епідеміологічні умови.

Окрім адміністративні рішення місцевої влади також сприяли згортанню освітнього процесу. Так, Кременецький окружний комісар видав розпорядження про закриття всіх шкіл округу у зв'язку з епідемією тифу [10, арк. 5]. Подібна ситуація спостерігалася і в народних школах Тернопільщини, де навчання було припинене внаслідок надзвичайно суворої зими 1941–1942 рр. [11].

Таким чином, хоча формально німецька окупаційна адміністрація не забороняла функціонування початкової освіти, реальні соціально-економічні та санітарно-епідеміологічні умови значно ускладнювали її реалізацію. Відсутність належного фінансування, масові хвороби, нестача приміщень і кадровий дефіцит суттєво послаблювали систему освіти, що призводило до значного зниження рівня грамотності серед дітей шкільного віку.

З метою підвищення навчально-методичного рівня вчителів та перекваліфікації педагогів гімназій на викладачів професійних шкіл у дистрикті «Галичина» організовувалися спеціалізовані фахові навчання. У Збаразькому повіті, для вдосконалення педагогічної майстерності вчителів початкових шкіл, члени комітету провели низку конференцій, присвячених викладанню української мови [12, арк. 59].

Подібні заходи відбувалися й в інших регіонах. Зокрема, у Бережанах 12 грудня 1943 року було організовано масштабний концерт за участю вчителів [13, арк. 10]. Такі ініціативи не лише сприяли професійному зростанню педагогів, але й виконували важливу соціокультурну функцію, підтримуючи українське освітнє середовище в умовах окупаційного режиму.

Станом на лютий 1942 року викладацький склад Тернопільської гімназії налічував 14 осіб, серед яких лише вчитель фізичного виховання не мав вищої освіти. Водночас рівень кваліфікації педагогів був досить високим: шестеро з них здобули освіту в Краківському університеті, четверо – у Львівському, а ще по одному – у Віденському та Празькому університетах. Викладач малювання, художник Є. Грицай, завершив навчання у Львівському інституті пластичного мистецтва.

Окремі представники педагогічного складу мали наукові ступені. Зокрема, Н. Гірняк, Д. Керничний та М. Меліщишин були докторами наук [14, арк. 4]. Це свідчить про значний освітній потенціал навчального закладу, який, попри складні умови воєнного часу та окупаційного режиму, зберігав високий рівень академічної підготовки.

Попри реалізацію різноманітних заходів з підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів для українських навчальних закладів, проблема дефіциту вчителів залишалася актуальною. Зокрема, до шкільного інспекторату Кременецької округи звернувся директор школи села Шушковець із проханням направити додаткового вчителя. У своєму зверненні він аргументував необхідність цього тим, що в селі налічується 102 дитини шкільного віку, які відповідно до загального обов'язкового навчання мають відвідувати школу, проте у навчальному закладі працює лише один педагог [15, арк. 2].

Кількість педагогічного персоналу в кожній початковій народній школі затверджувалася Відділом науки і навчання залежно від кількості учнів. На початку 1941–1942 навчального року Відділ народної освіти надіслав до шкільного інспекторату Кременецької округи перелік учителів, які мали бути призначені тимчасовими керівниками шкіл Вишневецького району [16, арк. 1]. Окрім цього, було сформовано список педагогів, звільнених у зв'язку зі скороченням штатів [17, арк. 1-3], а також затверджено заяви вчителів щодо їхнього призначення на відповідні посади [15, арк. 1-9].

Незважаючи на централізоване регулювання кадрового питання, гостра нестача педагогічних кадрів суттєво впливала на організацію навчального процесу, що призводило до перевантаження вчителів, низької якості освіти та нерівномірного розподілу педагогічного персоналу в навчальних закладах регіону.

Попри гострий дефіцит педагогічних кадрів, значна кількість кваліфікованих учителів не мала можливості працевлаштуватися навіть у народних школах. Окремі педагоги, які мали вищу освіту та багаторічний досвід роботи, були змушені займатися некваліфікованою працею. Зокрема, Бліхар, маючи вищу педагогічну освіту, не зміг працювати за фахом і був змушений працювати пекарем у хлібопекарні Тернополя, тоді як старший учитель Цигельський, який мав 36-річний педагогічний стаж і низку наукових праць, був змушений заробляти на життя як майстер із ремонту годинників [4, с. 204].

Ці факти свідчать про складну соціально-економічну ситуацію, в якій опинилися представники освітньої сфери в умовах нацистської окупації. Обмеженість можливостей працевлаштування для інтелігенції стала одним із наслідків окупаційної політики, спрямованої на руйнування української освітньої традиції та зниження рівня інтелектуального потенціалу місцевого населення.

Висновки. Дослідження розвитку освіти на території Тернопільщини в період нацистської окупації 1941–1944 рр. дозволяє зробити низку важливих висновків, що характеризують політику окупаційної влади щодо шкільної системи та її наслідки для українського суспільства.

По-перше, нацистський окупаційний режим проводив цілеспрямовану політику обмеження доступу українського населення до освіти, що відповідало загальним ідеологічним настановам Третього рейху щодо підкорених народів. Згідно з директивами окупаційної адміністрації, українцям дозволялося здобувати лише початкову освіту, а можливості для середньої та вищої освіти були значно звужені або взагалі ліквідовані. Закриття гімназій, технічних шкіл і університетів мало на меті перетворити

українців на низькокваліфіковану робочу силу, придатну лише для виконання примітивних завдань в інтересах німецької економіки.

По-друге, освітня система Тернопільщини зазнала значних змін під впливом воєнних реалій та окупаційної політики. Багато навчальних закладів було зруйновано або переобладнано для потреб окупаційної адміністрації та військових частин. Окрім цього, гостра нестача педагогічних кадрів, навчальних матеріалів та інфраструктури суттєво ускладнювала організацію освітнього процесу навіть на елементарному рівні.

По-третє, попри жорсткі обмеження, українське суспільство не припиняло зусиль для збереження освітніх традицій та пошуку можливостей для навчання дітей та молоді. Під егідою Українського Центрального Комітету та місцевих громадських організацій проводилася робота з підтримки навчального процесу, організовувалися нелегальні гуртки, приватні уроки, діяли окремі підпільні навчальні заклади. Завдяки цьому, хоча й у складних умовах, певна частина української молоді мала можливість продовжувати освіту.

По-четверте, важливим фактором освітньої політики в регіоні було використання шкільної системи для нацистської пропаганди. Окупаційна влада прагнула формувати лояльність серед молоді, викладаючи дисципліни з акцентом на антирадянські та антисемітські наративи, водночас обмежуючи вивчення української культури та історії.

По-п'яте, наслідки нацистської освітньої політики мали довготривалий характер і значно вплинули на подальший розвиток освіти в регіоні. Перерваний освітній процес, втрачений потенціал навчальних закладів та знищення педагогічного корпусу спричинили значну відсталість освітньої системи після завершення Другої світової війни. Відновлення роботи навчальних установ у повоєнний період вимагало значних ресурсів та часу, що вплинуло на загальний рівень освіти та підготовки кадрів у регіоні.

Таким чином, аналіз ситуації на Тернопільщині в роки нацистської окупації дозволяє зробити висновок, що освітня сфера зазнала значних втрат унаслідок цілеспрямованої дискримінаційної політики окупаційної влади. Водночас стійкість українського суспільства, активність національно орієнтованих організацій та прагнення до збереження національної ідентичності сприяли тому, що навіть у найскладніших умовах освітні традиції продовжували існувати.

Література:

1. Антонюк Н. В. Українське культурне життя в Генеральній Губернії (1939–1944 роки). Львів : Б. в., 1997. 232 с.
2. Москалюк М. М., Старка В. В. Сільська школа Східної Галичини в умовах нацистської окупації 1941–1944 рр. // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету: збірн. наук. праць. Ізмаїл, 2019. Вип. 43. С. 111–118. (Серія: Історичні науки).

3. Офіцинський В. Дистрикт Галичина (1941-1944). Історико-політичний нарис [упорядк., вступ. сл. Р. Офіцинського, післям. Н. Антонюк]. Ужгород: Гражда, 2001. 143 с.
4. Полянський Ф. І. Українське шкільництво в умовах німецького окупаційного режиму на території Тернопільщини (1941–1944 рр.) // Наук. пр. іст. ф-ту Запоріз. нац. ун-ту. 2010. Вип. 29. С. 202-205.
5. Стефанюк Г. В. Народна освіта Галичини в умовах окупаційного режиму (1941–1944 рр.) // Україна і Польща в XX столітті: проблеми і перспективи взаємовідносин. Збірник наукових праць. Київ-Краків, 2002. С. 182–186.
6. Стефанюк Г. В. Українське шкільництво Станіславщини в період нацистського «нового порядку» (1941–1944 рр.) // Вісник Прикарпатського національного університету. Історія. Вип. XV. 2009. С. 25–32.
7. Стефанюк Г. Українська громадськість в боротьбі за національну освіту та культуру у 1941–1944 рр. (На матеріалах західних областей України) // Вісник Прикарпатського університету. Історія. Івано-Франківськ, 2003. Вип. VII. С. 31–43.
8. Стефанюк Г. Українське вчителство Західної України в період німецького «нового порядку» (1941–1944 рр.) // Схід: аналітично-інформаційний журнал. №4 (62). Донецьк, 2004. С. 60–63.
9. Стефанюк Г.В. Шкільництво в Західній Україні під час німецької окупації (1941-1944 рр.): дис... канд. іст. наук. Івано-Франківськ, 2004. 215 с.
10. Державний архів Тернопільської області. Ф. Р-204. Оп. 1, спр. 87.
11. З українського життя //Краківські вісті. 1942. 18 лютого.
12. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО). Ф.3975. Оп.1, спр.10.
13. ЦДАВО. Ф.3975. Оп.1. Спр.3.
14. Державний архів Львівської області. Оп. 12, спр. 276.
15. Державний архів Тернопільської області. Ф. Р-204. Оп. 1, спр. 32.
16. Державний архів Тернопільської області. Ф. Р-204. Оп. 1, спр. 51.
17. Державний архів Тернопільської області. Ф. Р-204. Оп. 1, спр. 38.

References:

1. Antoniuk N. V. Ukrainske kulturne zhyttia v Generalnii Hubernii (1939–1944 roky) [Ukrainian cultural life in the General Governorate (1939–1944)]. Lviv: B. v., 1997. 232 s. [in Ukrainian]
2. Moskaliuk M. M., Starka V. V. Silska shkola Skhidnoi Halychyny v umovakh natsys tskoi okupatsii 1941–1944 rr. [Rural school of Eastern Galicia under Nazi occupation of 1941-1944] // Naukovyi visnyk Izmailskoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu: zbirn. nauk. prats. Izmail, 2019. Vyp. 43. S. 111–118. – (Serii: Istorychni nauky). [in Ukrainian]
3. Ofitsynskiy V. Dystrykt Halychyna (1941–1944). Istoryko-politychnyi narys [District Galicia (1941–1944). Historical and political essay] [Uporiadk., vstup. sl. R. Ofitsinskoho, pisliam. N. Antoniuk]. Uzhhorod: Grazhda, 2001. 143 s. [in Ukrainian]
4. Polianskyi F. I. Ukrainske shkilnytstvo v umovakh nimetskoho okupatsiinoho rezhymu na terytorii Ternopilshchyny (1941–1944 rr.) [Ukrainian schooling under the German occupation regime in the territory of Ternopil region (1941–1944)] // Nauk. pr. ist. f-tu Zaporiz. nats. un-tu. 2010. Vyp. 29. S. 202–205. [in Ukrainian]
5. Stefaniuk H. V. Narodna osvita Halychyny v umovakh okupatsiinoho rezhymu (1941–1944 rr.) [Public Education in Galicia under the Occupancy Regime (1941–1944)] // Ukraina i Polshcha v XX stolitti: problemy i perspektyvy vzaiemovidnosyn. Zbirnyk naukovykh prats. Kyiv-Krakiv, 2002. S. 182–186. [in Ukrainian]

6. Stefaniuk H. V. Ukrainske shkilnytstvo Stanislavshchyny v period natsytskoho «novoho poriadku» (1941–1944 rr.) [Ukrainian Schooling in Stanislav Region during the Nazi “New Order” Period (1941–1944)] // Visnyk Prykarpatskoho natsionalnoho universytetu. Istoriiia. Vyp. XV. 2009. S. 25–32. [in Ukrainian]

7. Stefaniuk H. Ukrainska hromadskist v borotbi za natsionalnu osvitu ta kulturu u 1941–1944 rr. (Na materialakh zakhidnykh oblastei Ukrainy) [Ukrainian public in the struggle for national education and culture in 1941–1944 (Based on materials from the western regions of Ukraine)] // Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Istoriiia. Ivano-Frankivsk, 2003. Vyp. VII. S. 31–43. [in Ukrainian]

8. Stefaniuk H. Ukrainske vchytelstvo Zakhidnoi Ukrainy v period nimetskoho “novoho poriadku” (1941–1944 rr.) [Ukrainian teaching in Western Ukraine during the German “new order” period (1941–1944)] // Skhid: analitychno-informatsiinyi zhurnal. No4 (62). Donetsk, 2004. S. 60–63. [in Ukrainian]

9. Stefaniuk H. V. Shkilnytstvo v Zakhidnii Ukraini pid chas nimetskoi okupatsii (1941–1944 rr.): dys... kand. ist. nauk [Schooling in Western Ukraine during the German occupation (1941–1944): PhD diss.]. Ivano-Frankivsk, 2004. 215 s. [in Ukrainian]

10. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti. F. R-204. Op. 1, spr. 87.

11. Z ukrainskoho zhyttia [From Ukrainian life] // Krakivski visti. 1942. 18 liutoho. [in Ukrainian]

12. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy (dali – TsDAVO). F. 3975. Op. 1, spr. 10.

13. TsDAVO. F. 3975. Op. 1. Spr. 3.

14. Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti. Op. 12, spr. 276.

15. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti. F. R-204. Op. 1, spr. 32.

16. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti. F. R-204. Op. 1, spr. 51.

17. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti. F. R-204. Op. 1, spr. 38.